

Mener sakkyndige blir mistenkeliggjort

Når medievirkeligheten av barnevernsfeltet blir fordreid, er det sårbare barn som må ta konsekvensene. Det mener erfarne barnesakkyndige psykologer.

TEKST:

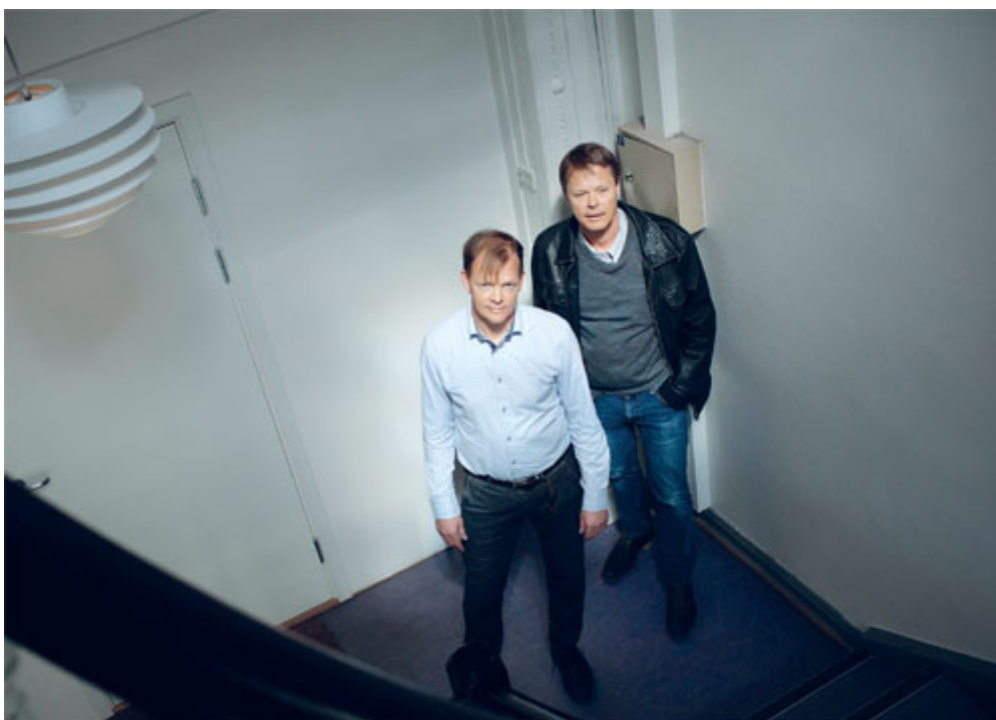
Øystein Helmikstøl

FOTO:

Brian Cliff Olguin

PUBLISERT 5. juni 2014

PSY
KOL
OGI

SAKKYNDIGE PSYKOLOGER: Problemet på barnevernsfeltet ligger ikke i bindinger mellom sakkyndige og barnevernet, mener psykologene Espen Walstad og Olof Gøtestam.

– Virkeligheten er ikke slik at norsk barnevern tar for mange barn fra foreldre.

Det sier Espen Walstad (58) og Olof Gøtestam (46) til Psykologtidsskriftet. Begge er erfarne barnesakkyndige psykologer og har gjennom flere år utredet et stort antall barneverns- og barnefordelingssaker. De gjør utredninger på oppdrag for barnevernet, og har erfaring som fagkyndige meddommere i fylkesnemnda. I tillegg er de faglige ledere for utdanningsprogrammet for sakkyndige psykologer, som Barnedepartementet har gitt Psykologforeningen ansvaret for å gjennomføre.

- Fortegning av virkeligheten

Når NRK får dominere mediebildet, skjer det en fortegning av virkeligheten, mener Walstad og Gøtestam.

De mener at hovedproblemet er motsatt av hva mediene ofte gir inntrykk av.

– Det er uhyre vanskelig for barnevernet å gripe inn med tvang. Dermed blir barn gående under omsorgssvikt i lang tid. Det er det som er hovedproblemet, sier Walstad.

Han er trist og oppgitt over NRK Brennpunkts journalistikk på dette feltet. Og han mener NRK mistenkeliggjør og diskrediterer hele barnevernsfeltet: Sakkyndige psykologer, ansatte i barnevernet og også domstolene.

– Tv-programmene og sakene som NRK laget i etterkant, er en unyansert fremstilling av saksfeltet. Det er viktige problemstillinger, men de blir behandlet på en helt feil måte.

NRK burde vinklet dette ut fra barnas situasjon, ikke foreldrenes eller andre slektningers følelser, mener Walstad og Gøtestam. De mener seeren og leseren har fått lite og ingen informasjon om grunnlaget for beslutningene som er tatt i disse barnevernssakene.

De frykter at NRK Brennpunkts vinkling og hardkjør vil gjøre det enda vanskeligere å gripe inn med tvangsvedtak mot foreldre som ikke er skikket til å ha omsorgen for barna sine.

– Barn lider lenger enn nødvendig under omsorgssvikt, og de blir skadet, før de blir plassert i fosterhjem, mener Walstad.

Problemet ligger ifølge Walstad og Gøtestam ikke i bindinger mellom sakkyndige og barnevernet. Bindingene, og belastningen, ligger i den direkte kontakten med foreldre som er langt nede, og som kommer til å få det enda tøffere som en følge av den jobben de sakkyndige gjør. Hverdagen for sakkyndige psykologer og andre aktører i dette feltet er at man kvier seg i det lengste for å ta barna vekk fra foreldrene, av hensyn til foreldrene. Kritiske vinklinger mot barnesakkyndige og ansatte i barnevernet gjør at man kvier seg enda mer.

Åpenhet

Espen Walstad og Olof Gøtestam jobber sammen i et fellesskap av ni psykologer som alle har sakkyndige utredninger som hovedpraksis. Gøtestam sier at han må takke nei til et sakkyndigoppdrag hver uke. Walstad sier at han takker nei til 90 prosent av alle forespørselene.

I NRK Brennpunkt kom det fram at en psykolog leverte 36 sakkyndigrapporter til Barnesakkyndig kommisjon i 2012. Det tallet stusser både Walstad og Gøtestam på.

– Det høres fryktelig mye ut. Jeg skulle likt å vite hvordan man kan få til det. Jeg hadde ikke klart det, sier Walstad, som selv gjør mellom 5 og 10 utredninger hvert år.

– 36 rapporter på et år er svært uvanlig. Men det er selvsagt mulig å jobbe dobbelt så mye som meg, hvis man for eksempel er i en livsfase som gjør at det passer,

understreker Walstad.

Det er psykolog Bente Iren Jansen som skrev 36 sakkyndigrapporter i 2012, ifølge opplysninger NRK har fått fra Barnesakkyndig kommisjon (BSK).

Jansen mener dette er en forsvarlig tidsbruk, og at det ikke påvirker kvaliteten på hennes arbeid. Ingen av rapportene hennes er underkjent av BSK. Jansen sier til Psykologtidsskriftet at hun «er ferdig med den saken», og at hun ikke ønsker å uttale seg utover det hun har sagt til NRK.

Verken Espen Walstad eller Olof Gøtestam kjenner til sakkyndige som har uforsvarlig stor arbeidsbyrde.

– Vi hører bare noen rykter om det. Det er et problem hvis man har så stor arbeidsbyrde at det går utover kvaliteten i arbeidet, mener begge, som understreker at det er viktig å ha systemer som gjør at uegnede sakkyndige blir luket ut.

– *Hva kan forbedres på sakkyndigfeltet?*

– Vi må bli flinkere til å vise hvilke relasjoner ulike roller gir. Systemet og vi må medvirke til en form for transparens. Når oppdragsgivere oppnevner meg, så bør det bli slik at oppdragsgiveren redegjør overfor partene i saken for hvilken relasjon de har til meg. Den dialogen skjer i dag kun mellom oppdragsgiveren og meg. Dermed framstår det som et lukket system. Partene kan få informasjon om dette slik det er i dag, men bare hvis de spør. Partene bør få informasjon om relasjoner mellom aktørene automatisk, foreslår Walstad.

«– Vi har stor tillit i systemet. Og vanlige folk har innsyn i det vi driver med.»

Espen Walstad, sakkyndig

Roller

Barnesakkyndige er ikke ofte frampå i mediene. Det er ingen Pål Grøndahl på barnefeltet. Er de for lite åpne?

– Det kan godt hende. Vi barnesakkyndige psykologer bør i større grad medvirke til åpenhet. Selv har jeg ingenting å skjule, verken når det gjelder arbeidsmetoder, relasjoner til oppdragsgivere eller arbeidsprosessene, sier Walstad, og legger til at han i noen tilfeller har prøvd å belyse saksfeltet i mediene.

– Jeg er blitt intervjuet av journalister som plukket ut to setninger fra et intervju på to timer. Sånt øker ikke tilliten min til mediene.

Walstad mener at sakkyndige ikke har vært flinke nok til å tenke at det er viktig å redegjøre for vurderinger om habilitet, roller og relasjoner.

Psykologer blir kanskje kritisert for rolleblanding uten grunn, undrer Olof Gøtestam. – Når folk får vite hvordan dette faktisk foregår, blir de overrasket, og kritikken stilner.

– *Men hva skjer hvis du er sakkyndig og Espen Walstad fra samme kontorfellesskap er fagkyndig meddommer i fylkesnemnda?*

– Det skjer ikke. Som psykologer er vi skjerpa på habilitet hele tiden, det har vi med fra utdanningen. I praksis foregår det slik at barnevernet ringer meg opp og ber meg om å ta en sak. Hvis jeg kjenner noen som er involvert i saken, kan jeg ikke ta den, sier Gøtestam.

– Og hvis saken kommer for fylkesnemnda eller retten, vil jeg som meddommer eller nemndsmedlem opplyse om relasjonene mine, sier Walstad.

Det hender at partene i en sak gir grønt lys selv om aktører har relasjoner til hverandre. Da har psykologer ulik praksis på om de tar saken eller ei.

– Dette er det god kontroll på i systemet, sier Gøtestam og Walstad, som er åpne for at det kan være et problem i andre deler av landet der sakkyndige er en mangelvare, at psykologer har for mange roller.

Både professor Willy-Tore Mørch og psykologspesialist Haldor Øvreeide har uttalt seg sterkt kritisk til at sakkyndige psykologer har for mange roller. Mørch var medlem av det regjeringsoppnevnte utvalget som i 2012 så på det biologiske prinsipp i barnevernet. Øvreeide har ledet et annet utvalg, som i 2006 kom med rapporten «Kvalitetssikring av sakkyndigerapporter i barnevernsaker».

Espen Walstad og Olof Gøtestam reagerer på kritikken.

– Mørch og Øvreeide har ikke erfaring som sakkyndige, så vidt vi vet. De er dårlig informert om hvordan praksisen faktisk er. De forholder seg til en medievirkelighet vi ikke kjenner oss igjen i.

Walstad og Gøtestam mener det er en styrke for sakkyndigarbeidet at den sakkyndige har flere roller, ut fra denne begrunnelsen: Når du kan utredning, når du vet om fallgruvene der, så trekker du den kompetansen inn i meddommerrollen. Da blir det enklere å kvalitetssikre vitnet eller sakkyndigrapporten. Og når du har erfaring i å ta beslutninger, som dommer, da vet du hvor innslagspunktet er for når arbeidet er for dårlig. Du har et mer kritisk blikk på ditt eget arbeid, hva som er gyldige argumenter.

Alle sakkyndige må ha flere roller. Resultatet er flere kritiske blikk på kollegers arbeid. Det er en gjensidig styrking av rollene, mener Walstad og Gøtestam.

- Beste vitner, men store svakheter

De understreker at sakkyndige psykologer er de beste vitnene i Fylkesnemnda og i retten, og at sakene blir opplyst og avgjort først når de sakkyndige gjør arbeidet sitt.

«- Når folk får vite hvordan dette faktisk foregår, blir de

overrasket, og kritikken stilner.»

Olof Gøtestam, sakkyndig

– Vi har stor tillit i systemet. Og vanlige folk har innsyn i det vi driver med. Husk på at det alltid er flertall av lekfolk i norsk rett. Og det er alltid lekmedlemmer i fylkesnemnda. Det er stort sett enstemmige dommer, og min erfaring fra bakrommet er at dommeren som regel spør lekmedlemmet først om deres syn, sier Walstad.

Han tror likevel på endringer.

– Fylkesnemndene blir lagt ned. Familiedomstoler kommer, heldigvis, men jeg tror ikke det blir i min tid.

– *Hvilke andre svakheter på sakkyndigfeltet ser du?*

– Vår opplevelse er at det er mange svakheter i systemet. Det er et stort, stort problem at foreldres verdighet ikke blir godt nok ivaretatt. Det er et paradoks i loven at den samme barneverntjenesten som tar fra foreldrene omsorgen, også har plikt til å følge opp foreldrene etterpå. Dette fungerer ikke, sier Walstad.

Han er kritisk til at psykisk helsevern og barnevern er atskilte tjenester. Det betyr blant annet at barnevernsbarn ikke får god nok behandling innenfor psykisk helsevern. Walstad ser også problemet med meklingsmodellen i barnesaker: Det er individuelt hvordan dommeren praktiserer den.

Og det er mer den sakkyndige er bekymret over på feltet han har jobbet i de siste tjue årene:

– Det er nesten ikke forskningsmessig dekning for en del av konklusjonene og vurderingene vi som sakkyndige gjør, og det som nemndene gjør. Vi synser altfor mye, vedgår Espen Walstad.

BAKGRUNN

- NRK har i flere saker på tv og nett sett på barnevernsfeltet og sakkyndige psykologers ulike roller.

Se nrk.no/fordypning.

- «Hver dag henter barnevernet nye barn ut av familiene sine. Når sakene skal avgjøres, er psykologene både utredere og dommere. De skal være nøytrale og uavhengige. Men hva skjer når rollene blandes?»

Dette var introduksjonen til Brennpunktprogrammet som ble sendt 22. april.

BAKGRUNN

- «En god del av sakkyndigrapporter uttrykker for liten, om noen, tvil» skrev psykolog og advokat Grethe Nordhelle i et debattinnlegg i maiutgaven av Psykologtidsskriftet.

FAGSJEFEN SNUR

Psykologforeningen var skeptiske til åpenhet om psykologers oppdrag i barnevernet, da det i 2006 kom forslag om at alle psykologer som påtar seg sakkyndigoppdrag, bør levere egenerklæring om sine oppdrag og oppdragsgivere siste 2-3 år. Etter Brennpunkt-programmene om sakkyndige sa fagsjef Anders Skuterud til NRK at Psykologforeningen ikke lenger vil motsette seg en ordning med egenerklæringer, og oppfordrer departementene til å foreslå dette. Psykologtidsskriftet har spurt Skuterud om å utdype hvorfor foreningen tidligere var skeptiske, og om hvilken prosess og hvilke vedtak i foreningen som ligger bak dette skiftet av standpunkt. Fagsjefen har foreløpig ikke besvart Psykologtidsskriftets henvendelser.

GIR IKKE UT MEDLEMSLISTER

Psykologtidsskriftet har lenge bedt om en oversikt over hvem som er medlemmer i Forum for sakkyndige psykologer (Fosap), som er en interessegruppe innenfor Norsk Psykologforening. Også psykologer som ikke er med i Psykologforeningen, kan være medlemmer.

- Hvis medlemslisten skal gjøres tilgjengelig for andre, kan dette ikke gjøres uten at medlemmene har samtykket eller at det foreligger gyldig vedtak om dette, opplyser leder i Fosap Katrin Koch.

- POENGET ER HABILITET, IKKE KOMPETANSE

Willy-Tore Mørch

- POENGET ER HABILITET, IKKE KOMPETANSE

- For det første har jeg lang erfaring som sakkyndig, som sakkyndig medlem av Fylkesnemnda og meddommer i tingog lagretten, sier professor Willy-Tore Mørch til Psykologtidsskriftet.

- Jeg har ingen problemer med å være enig i at det er en fordel å ha erfaring fra alle rollene. Poenget i Brennpunkt var habilitet, ikke kompetanse. Hvis man sitter i Fylkesnemnda i et område, bør man påta seg sakkyndighetsoppgaver for kommuner, eventuelt for privat part, i andre kommuner enn de som Fylkesnemnda dekker.

Poenget med habilitetsspørsmålene er å forebygge at personlige interesser innvirker på avgjørelser. Dette gjelder alle forhold i offentlig forvaltning, mener Willy-Tore Mørch.

IKKE SAKKYNDIGFORSKNING LIKEVEL

Øvreeide-utvalget slo i 2006 alarm om mangelen på forskning på barnesakkyndige, og Barnesakkyndig kommisjon slo alarm om det i Psykologtidsskriftet i fjor. I juli i fjor skrev Psykologtidsskriftet at Judith van der Weele kunne bli historisk, som den første psykologen som forsker på barnesakkyndigrollen i Norge. Ideen var å se på 50 sakkyndigrapporter som involverer minoritetsfamilier. Judith van der Weele planla å søke Bufdir om støtte gjennom Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI), men skrinla prosjektet etter at hun sendte inn en prosjektbeskrivelse. Psykologtidsskriftet erfarer at NAKMI så på prosjektet som på siden av deres kjerneoppgaver. Årsaken til det var at prosjektet lå innenfor barnevernsfeltet. NAKMI deler selv ikke ut midler til prosjekter. Nå vil van der Weele heller søke Psykologforeningen om støtte til et fagnettverk for sakkyndige som arbeider med minoritetsfamilier.

- WALSTAD BURDE VITE BEDRE

Haldor Øvreeide

- WALSTAD BURDE VITE BEDRE

Psykologspesialist Haldor Øvreide har ledet to offentlige utvalg om sakkyndighet. Han er medlem i Ankeutvalget for fagetiske klagesaker og har også vært leder i Fagetisk råd i Psykologforeningen. Han er forundret over kritikken fra Walstad og Gøtestam.

- Det er nok mange som har hatt flere sakkyndigoppdrag enn meg, men det er få som har problematisert sakkyndigrollen mer enn det jeg har gjort, sier Øvreide, og legger til at Espen Walstad har fått veiledning på barnefaglig utredning og rapportskriving av nettopp Øvreide, og at Walstad også var sekretær i Øvreide-utvalget om sakkyndighet som avla rapport i 2006.

- Gøtestam kjenner jeg ikke, men Walstad burde vite bedre.

Øvreide er enig med de to sakkyndige psykologene i at det er en fordel med sakkyndige som har erfaring i flere roller. Men han mener det er uheldig at sakkyndige samtidig har flere roller innenfor samme beslutningsorgan eller for samme oppdragsgiver. I tillegg bør det være full åpenhet om rollene og relasjonene aktørene har til hverandre, mener Øvreide.

Han er også kritisk til de sakkyndige som opererer kun som uavhengige, og som ikke er en del av et fagmiljø.

- PRINSIPIELT JOURNALISTISK SØKELYS

Odd Isungset

- Vi kan ikke se at vi har laget et fortegnet bilde av barnevernsfeltet. Myndighetene har bestemt at barnevernet bør gripe inn tidligere. I 2012 økte antall omsorgsovertakelser av spedbarn med 40 prosent. Vi går ut fra at alle er enige om hvor viktig det er at disse avgjørelsene blir tatt på riktig grunnlag, slik at det i ettertid ikke kan reises tvil om saksbehandlingen, skriver redaktør for NRK Brennpunkt Odd Isungset i e-post til Psykologtidsskriftet.

- Programmet handlet om de sakkyndiges rolle. Hovedgrunnlaget var en omfattende kartlegging av sakkyndigoppdrag. Det er vanskelig å lage en TV-fortelling om dette uten å ta utgangspunkt i reelle barnevernssaker. Vårt fokus var prinsipielt, og vi understreket at vi ikke kunne ane om utfallet hadde blitt annerledes med andre sakkyndige.

Hovedpoenget var at manglende åpenhet kunne føre til mistillit fra de berørte.

Isungset understreker at NRK er klar over at mediefokus ofte oppleves som en belastning for de som jobber med barnevernssaker.

- Taushetsplikten gjør det vanskelig for de berørte å ta til motmæle. Men følelsesmessige reaksjoner fra de som jobber med dette, kan ikke være til hinder for et prinsipielt journalistisk søkelys på et så viktig felt. Et argument om at det ble tungt og vanskelig å utføre jobben, ville aldri blitt framført dersom fokus for eksempel var tvil om rolleblanding hos etterforskere, dommere og sakkyndige i straffesaker.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 51, nummer 6, 2014, side 475-479

TEKST:

Øystein Helmikstøl, journalist i Psykologtidsskriftet

FOTO:

Brian Cliff Olguin